

Aspecte privind evoluția sistemului farmaceutic din Arad în perioada interbelică

Aspects regarding the evolution of the pharmaceutical system in Arad in the inter – war period

Mirela Pachița.

Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale

Abstract

The study of the romanian society assesses the analysis of some elements less debated, even if they had a continuous action in time and will remain present no matter the period. We accentuated the situation of the pharmaceutical system in Arad, in a transition period from a regimen to another, by deep social - political and economic changes in the whole country and also in Arad, in particular.

The sanitarian law from the inter – war period, with a direct application to the social realities in Arad county and municipality, outlines the organizational sight of the pharmaceutical system, with the development and rising of the number of pharmacies and with a remarkable evolution regarding the preparation level of the employees.

Key words: pharmaceutical system, medicines, doctors, pharmacists

Studiul unei societăți impune și analiza unor elemente mai puțin dezbătute, chiar dacă ele au avut o manifestare continuă în timp și vor rămâne în actualitate indiferent de perioadă. Drept urmare, am evidențiat situația sistemului farmaceutic din Arad, într-o perioadă de tranziție de la un regim la altul, de schimbări profunde la nivel social-politic și economic a întregii țări, în general, și a spațiului arădean, în particular.

Pe parcursul anului 1921 s-a desfășurat așa-zisul proces de „statificare” a instituțiilor medicale, care au trecut astfel în grija Ministerului Sănătății. Prin acest proces s-a extins dreptul de gratuitate pentru cei săraci, acest drept neexistând în regiunea Arad, înainte de Primul Război Mondial. Instituțiile și serviciile sanitare, care au trecut direct sub conducerea și administrarea Ministerului Sănătății, au rămas în acest fel până în anul 1926,

când după legea de descentralizare administrativă, spitalele mici de interes local au trecut sub administrarea județelor și comunelor¹. Însă, odată cu apariția *Legii pentru organizarea Ministerului Sănătății și Ocrotirilor Sociale* din 1926, situația farmaciilor a rămas neschimbată în raport cu celelalte instituții sanitare, și anume acestea au continuat să funcționeze în subordinea și sub supravegherea Ministerului, prin organele abilitate, având o activitate foarte bine reglementată.

Legislația vremii prevedea că prepararea medicamentelor după prescripțiile medicale și vânzarea lor nu se putea face decât de farmaciști și numai în oficiile autorizate sub titlul de "farmacie". Modalitatea de organizare, controlul și supravegherea acestor oficii erau dispuse în *Regulamentul pentru organizarea interioară a farmaciilor din 16 ianuarie 1927*². Cert este faptul că, în perioada interbelică, nicio farmacie nu se putea înființa în comunele urbane, decât în urma unui concurs și pe baza autorizației date, cu avizul comisiei chimico-farmaceutice și al consiliului sanitar superior, de către Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale. Autorizația era personală și valabilă numai pentru localitatea, circumscripția și locul indicat pentru concurs. Fiind clar consemnat, de către legiuitor, faptul că farmaciile puteau fi înființate și exploatate doar de către farmaciști, care dețineau titlul de farmaciști-diriginți³.

Dispensarele, casele de ajutor medical, sau farmaciile de casă, puteau funcționa pe lângă orice instituție, care avea organizare de asistență medicală. Autorizarea unor astfel de farmacii, acordată de către Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale, cu avizul comisiei chimico-farmaceutice și al consiliului sanitar superior, trebuia să prevadă drepturile acordate și se putea limita la medicamente gata preparate, care serveau la prim-ajutor în combaterea accidentelor și a bolilor epidemice, dezinfectante, etc.⁴.

Evoluția sistemului farmaceutic și complexitatea funcționării acestuia se poate observa odată cu apariția *Legii sanitare și de ocrotire* din anul 1930. Astfel, farmaciile se puteau clasifica în următoarele categorii: publice urbane și rurale, pentru satisfacerea necesităților obștești; de clinici, spitale, Case cercuale și de Asigurări Sociale pentru satisfacerea nevoilor proprii; respectiv, farmacii „de mână”, pentru satisfacerea nevoilor urgente

¹ Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN Arad), *Fond Inspectoratul Regiunii a X-a Sanitare Arad (1920-1927)*, Dosar 1/1920-1927, f. 8- 8v.

² C. Hamangiu, *Codul General al României*, vol. XV-XVI, 1926-1929, București, Ed. Libr. „Universala” Alcalay &Co, p. 437.

³ *Ibidem*, p. 158.

⁴ *Ibidem*, p. 162.

ale populației în comunele lipsite de farmacii publice. Profesia de farmacist era exercitată în condițiile legii, de către doctorii și licențiații în farmacie de la universitățile din țară sau străinătate, având calitatea de cetățeni români, cu dreptul de liberă practică a farmaciei în țară. Însă, le era interzis să dea consultații medicale și să elibereze medicamente în baza unor astfel de consultații⁵.

În ceea ce privește modul de organizare, trebuie precizat că Circumscripția unei farmacii urbane o forma teritoriul fixat pe străzi și pe distanțe bine determinate, pentru care era concesionată înființarea acesteia. Circumscripțiile farmaciilor rurale erau formate din una sau mai multe comune. La înființarea lor, pentru a nu se periclita existența farmaciilor vechi, pe lângă numărul locuitorilor trebuia să se țină cont de starea materială și de alte interese generale ale populației⁶.

Ministerul acorda concesiuni pentru înființarea farmaciilor publice, cu avizul comisiei chimico-farmaceutice, la propunerea organelor sanitare locale sau la cererea comunelor și farmaciștilor. Concesiunea de înființare a unei farmacii publice era personală și valabilă numai în localitatea pentru care a fost acordată. Concesiunea se dădea farmaciștilor diriginți pe circumscripții strict determinate, pentru o populație de 5.000 locuitori în zonele urbane și 8.000 locuitori în circumscripțiile rurale. Supravegherea și controlul farmaciilor se exercita de către Minister prin institutele chimico-farmaceutice, serviciul farmaceutic din cadrul ministerului, organele sanitare ale serviciilor ministeriale locale, și respectiv prin comisiile județene de control. În acest sens serviciul farmaceutic din cadrul Ministerului ținea evidența tuturor farmaciilor de orice categorie și a întregului personal farmaceutic⁷.

În 9 iulie 1930, având în vedere precizările legislației sanitare, Directoratul Ministerial VII Timișoara - Serviciul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale a înaintat, la Arad, ordinul circular adresat medicului primar de județ și șefului de municipiu. Acesta făcea referire la articolul 403 al *Legii Sanitare din anul 1930*, și anume: controlul farmaciilor, drogheriilor, depozitelor, laboratoarelor și fabricelor de produse chimice și farmaceutice, trebuia să fie efectuat, în mod obligatoriu, cel puțin o dată pe an de către o **Comisie** compusă din: medicul primar județean sau medicul

⁵ Idem, *Codul General al României*, vol. XVIII, 1930, București, Ed. Libr. „Universala” Alcalay & Co, p. 729.

⁶ *Ibidem*, p. 731.

⁷ *** *Enciclopedia României*, vol. I (în continuare *Enciclopedia României*, vol. I), București, Imprimeria Națională, 1938-1943, p. 500.

șef al Serviciului sanitar urban; un farmacist delegat de Consiliul de Igienă județean sau municipal, având o vechime de cel puțin 5 ani ca diriginte proprietar; un chimist șef de laborator acolo unde exista. Pentru constituirea *Comisiei de control* se recomanda ca membrii să fie numiți cei care făceau parte din *Consiliile de igienă și ocrotire județean sau de municipiu*. Această Comisie în inspecțiile efectuate trebuia să țină cont de condițiile ireproșabile în care era necesar să funcționeze astfel de instituții, pentru a fi garantată calitatea produselor⁸.

Farmaciile publice erau obligate să dețină toate drogurile, produsele chimice, preparatele galenice, reactivi și toate preparatele prevăzute în farmacopeea română. Pentru buna lor calitate, identitate și puritate, răspunderea o avea în întregime farmacistul diriginte. Medicamentele și specialitățile medicamentoase nu se puteau elibera decât pe bază de ordonanțe medicale, în afară de cele prevăzute în indexul special al farmaciilor⁹. De asemenea, acestea erau obligate să aibă farmacopeea română și o arhivă „aranjată în ordine” în care să fie păstrate actele farmaciei și ale personalului, diferite adrese și comunicări ale autorităților sanitare, legile și regulamentele și „taxa oficială” a medicamentelor¹⁰.

Totodată, reglementarea activității drogheriilor era făcută prin articolul 411 al Legii sanitare din 1930; acesta prevedea că în afară de farmacia, importul și comerțul cu medicamente, preparate și specialități farmaceutice, organo și sero-terapeutice, cu produse galenice, cu droguri și substanțe chimice cu întrebuințări medicinale, se putea face numai de către industriile și laboratoarele producătoare și depozitele de medicamente¹¹.

Este necesar de adus în vedere implicarea instituțiilor sanitare arădene în susținerea și organizarea sistemului farmaceutic, în acord cu prevederile legale și tendințele de la nivel național, care se poate observa și din prisma circularei emisă de medicul primar al orașului, la 1 ianuarie 1927, tuturor farmaciilor din Arad. Acestea erau înștiințate că, în conformitate cu ordinul ministrului Sănătății și Ocrotirilor Sociale nr. 60.766/1926, *Institutul de seruri și vaccinuri „Profesor I. Cantacuzino” București* producea și punea în vânzare ser antitoxic antistreptococic contra scarlatinei, după formula și metoda Dick. Astfel, s-a emis ordin ca

⁸ SJAN Arad, *Fond Primăria Municipiului Arad- acte administrative (1931-1934)*, Dosar 41/1930, f. 1.

⁹ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 500

¹⁰ C. Hamangiu, *Codul General al României*, vol. XV-XVI, 1926-1929, București, Ed. Libr. „Universala” Alcalay & Co, p. 438.

¹¹ *Idem*, *Codul General al României*, vol. XVIII, p. 737.

farmaciile să se aprovizioneze urgent cu acest ser, fiind cunoscut faptul că importul de seruri străine era interzis¹².

Un alt aspect consemnat în documentele vremii este și modul de acordare a concesiunilor, care oglindește întocmai prevederile legislației din domeniu. În baza ordinului Ministrului Sănătății și Ocrotirilor Sociale și a Înalțului Decret Regal nr. 3060 din 14 iulie 1926, s-a acordat farmaciștilor Alexandru Danciu pentru Cartierul Pârneava și Haiman Manesis pentru Cartierul Gai concesiunile de farmacii. Termenul atribuit pentru deschiderea acestor concesiuni era de un an. Medicului șef al municipiului Arad revenindu-i responsabilitatea de a le aduce la cunoștință dispozițiile Ministerului celor în cauză în ședința *Consiliului de igienă* din 17 septembrie 1926¹³.

În scopul de a contura o imagine cu privire la evoluția instituțiilor farmaceutice din spațiul urban arădean, în perioada interbelică, aducem în atenție *Tabelul farmaciilor, drogheriilor, depozitelor de medicamente, laboratoarelor chimice și de medicamente*, care funcționau pe teritoriul municipiului Arad, în anul 1930. După cum se poate observa din cele 17 farmacii publice, doar 3 au fost înființate după Primul Război Mondial, restul au fost concesionate altor farmaciști¹⁴:

Nr. crt.	Felul instituției	Denumirea	Adresa	Data fondării	Numele fondatorului	Numele actualului posesor	Diriginte la 1.08.1930
1	Farmacie publică	La Coroana	b-dul Regina Maria, nr. 23	1764	Müller Francisc	Vojtek Coloman	Vojtek Geza
2	Farmacie publică	La Iuger	C. Banatului, nr. 1	1813	Szikla Andrei	Kain Emeric	Kain Emeric
3	Farmacie publică	La Sf. Treime	Str. Bucur, nr 1	1824	Bardy Emeric	Kalman Ludovic	Kalman Ludovic
4	Farmacie publică	La Providența Divină	b-dul Regina Maria, nr. 10	1836	Remond Iosif	Renyi Tiberiu	Renyi Tiberiu
5	Farmacie publică	La Sf. Ștefan	Str. Consistoriului, nr. 24	1858	Franczely Adalbert	Szondi Ioan	Szondi Ioan
6	Farmacie publică	La Mântuitorul	Str. Eminescu, nr. 21	1872	Földes Clemente	Dr. Földes Bela	Dr. Földes Bela
7	Farmacie publică	La Fecioara Maria	b-dul Regele Ferdinand	1889	Kludy Iosif	Karpati Ioan	Karpati Ioan
8	Farmacie publică	La Crucea de Aur	C. Aurel Vlaicu, nr. 19	1890	Heim Bartolomeu	Bernat Eugen	Bernat Eugen
9	Farmacie	La Sf. gen	Str. gen	1895	Revesz	Binder	Binder

¹² SJAN Arad, *Fond Primăria Municipiului Arad – Acte administrative (1925-1930)*, Dosar 25/1927, f. 32v.

¹³ Idem, Dosar 28/1928, f. 79.

¹⁴ Idem, Dosar 41/1930, f. 3-4.

Nr. crt.	Felul instituției	Denumirea	Adresa	Data fondării	Numele fondatorului	Numele actualului posesor	Diriginte la 1.08.1930
	publică	Elisabeta	Coandi, nr. 2		Edmund	Valeria	Valeria
10	Farmacie publică	Iris	Piața Sf. Sava, nr. 6	1909	Szokoly Alexandru	Nieder Mayer Francisc	Nieder Mayer Francisc
11	Farmacie publică	Hercules	Piața Catedralei nr.1	1909	-	Angel Stefan	Angel Stefan
12	Farmacie publică	La Inima lui Isus	b-dul Regele Ferdinand, nr. 25	1912	Vajdics Gheorghe	-	Molnar Ladislau
13	Farmacie publică	La Duhul Sfânt	Str. Matei Corvin, nr. 1	1916	Rolko Coloman	Weis Arnold	Weis Arnold
14	Farmacie publică	Minerva	B-dul Regina Maria, nr. 16	1919	Onescu Cornel	Onescu Cornel	Onescu Cornel
15	Farmacie publică	La Steaua	Str. Mărășești, nr. 68	1917	Kamrath Eugen	-	Kesztenbaum Enric
16	Farmacie publică	<Hygiea>	P. Mihai Viteazul, nr. 13	1926	Danciu Alexandru	Danciu Alexandru	Danciu Alexandru
17	Farmacie publică	Speranța	C. A. Vlaicu, nr. 72	1926	Haiman Manesis	Haiman Manesis	Haiman Manesis
18	Farmacie particulară	Casa Cercuale de Asigurări Sociale	B-dul Carol, nr. 48	1921	Casa Cercuală de Asigurări Sociale Arad	Casa Cercuală	Popp Augustin
19	Farmacie particulară	A spitalelor publice	P. Mihai Viteazul, nr. 6	1924	Ministerul Sănătății	Ministerul Sănătății	Hadgi Antoniu
20	Drogherie	Vojtek și Weis	B-dul Regina Maria, nr. 24	1890	Wojtek	Ordelt Ladislau	Ordelt Ladislau
21	Drogherie	City	B-dul Regina Maria, nr. 26	1908	Hanzu Nestor	Zeiner Emeric	Zeiner Emeric
22	Drogherie	Șarpele	Str. Popescu, nr. 25	1920	Lazăr Eugen	Lazăr Eugen	Lazăr Eugen

Din analiza materialului documentar reiese că în ceea ce privește originea etnică a farmaciștilor din spațiul arădean aproximativ 70 % erau maghiari, 20 % evrei și 10 % români. Iar în ceea ce privește practicarea profesiei de farmacist este evident faptul că aceasta era desfășurată într-un număr covârșitor de către bărbați, fiind foarte puține femeile care profesau în calitate de farmacist, respectiv farmacist – diriginte.

În anul 1919, pe teritoriul județului Arad, în afară de municipiul Arad, au existat un număr de 31 farmacii publice. Dintre acestea, singura farmacie din comuna Semic, a fost proprietatea unui farmacist român, celelalte s-au repartizat astfel: 15 proprietari maghiari, 8 evrei, 6 germani, 1 slovac¹⁵.

¹⁵ Ioan Nichin, *Monografia Administrativă a Județului Arad. Realizările Administrației Românești de la Unire până la anul 1938*, p. 165.

Dintr-un raport al medicului primar de județ întocmit în 30 octombrie 1926 reiese faptul că în județul Arad era necesară înființarea de noi farmacii în localitățile Pecica, Chișineu-Criș și Petriș. În acest sens a avut loc o dezbateră detaliată în Comisia de igienă a județului în care au fost enunțate principalele motive care impuneau înființarea de noi farmacii, și anume: numărul mare al locuitorilor (Pecica și Rovine aveau un număr de 17.000 locuitori), centre ale autorităților locale (cum era cazul Chișineului) - Pretură, Judecătoria de ocol, Secție și post de jandarmi, centru comercial, reședințe ale circumscripțiilor medicale (cazul Petrișului)¹⁶. Mai târziu, în anul 1931, pe teritoriul județului Arad, au funcționat un număr de 34 de farmacii, dintre acestea s-a închis cea din Sânicolaul mic, deoarece comuna era situată foarte aproape de oraș¹⁷.

Așadar, în perioada anilor 1919-1938 s-au înființat noi farmacii, cum a fost cea din comuna Sânicolaul Mic (ulterior închisă) și cea din comuna Curtici, a doua farmacie din comunele Șiria, Chișineu-Criș, Ineu, Pâncota, Sântana, Pecica, Rovine. Așa încât, la sfârșitul anului 1938 existau numai în județ un număr de 40 de farmacii, în afară de cele din municipiul Arad¹⁸.

De asemenea, trebuie amintit faptul că în municipiul Arad au funcționat, în perioada anilor 1933-1934, **17** farmacii publice, o farmacie a Casei de Asigurări Sociale și una a Spitalelor; și respectiv, trei drogherii¹⁹, pentru ca numărul farmaciilor să crească la **23** în anul 1935. Un aspect interesant îl reprezintă denumirile pe care le purtau farmaciile publice din acea perioadă, cum ar fi: Farmacia „Providența Divină”, Farmacia „Iris”, Farmacia „La Fecioara Maria”, Farmacia „Minerva”²⁰.

În anul 1937 și-au început funcționarea două farmacii, ca urmare a acordării concesiunilor de farmacii noi domnului Dr. Iosif Dick și domnișoarei Ioana Nistor. La nivelul municipiului Arad, profesia de farmacist fiind exercitată de 37 de specialiști, conform *Raportului sanitar și de ocrotire pe 1937* întocmit de medicul șef, dr. Vasile Cucu²¹.

¹⁶ SJAN Arad, *Fond Prefectura Județului Arad – Acte administrative (1919-1934)*, Dosar 30/1927, f. 10.

¹⁷ SJAN Arad, *Fond Serviciul Sanitar al Județului Arad (1931-1932)*, Dosar 1/1931-1932, f. 7v.

¹⁸ Ioan Nichin, *op. cit.*, p. 166.

¹⁹ SJAN Arad, *Fond Serviciul Sanitar și Ocrotirilor Sociale al Municipiului Arad (1935-1956)*, Dosar 2/1935, f. 5 v.

²⁰ SJAN Arad, *Fond Primăria Municipiului Arad – Acte administrative (1925-1930)*, Dosar 28/1928, f. 6, 38, 60, 66.

²¹ SJAN Arad, *Fond Familial Dr. Cucu (1892-1962)*, Dosar 4/1909-1947, f. 80v.

O construcție solidă a societății nu poate fi menținută fără o organizare sanitară, care să pună populația la adăpostul bolilor, să asigure o vitalitate demografică și să realizeze educația populației pentru o viață sănătoasă. Privită în ansamblu, legislația sanitară din perioada interbelică, cu aplicare directă la contextul realităților sociale din județul și municipiul Arad, conturează tabloul organizării sistemului farmaceutic, cu dezvoltarea și creșterea numărului farmaciilor și cu o evoluție remarcabilă la nivelul pregătirii personalului.